

Ekonominin temel sorunu: Tasarruf açýdý sonucu dýp borçlarda artýp

Onaylayan Dr. Can Fuat GÜRLESEL
Çarþamba, 29 Ađustos 2007
Son Güncelleme Çarþamba, 29 Ađustos 2007

I. Ekonominin temel sorunu iç tasarruf yetersizliđi

Türkiye, 2001 yýlýnda yapadýđýT ekonomik krizin ardýndan uyguladýđý politikalar ile göreceli olarak daha istikrarlý bir makro de ulapmýptýr. Ancak bu dengenin daha sađlýklý ve kalýcý olmasý için ekonomide yapýlmasý gereken önemli ipler bulunmaktadır. ekonomisinde dýp borçlarda hýzly artýp ekonominin önemli sorunlarýndan biridir. Bu sorun, geniþ bir tartýpma konusu yaratmaktadır. Ancak tartýpmalarda bu sorunun kaynađýna iliþkin sađlýklý ve dođru deđerlendirmeler yapýlamadýđý görülmektedir. Dýp borçlar tasarruflarýn kullanýlmasýdýr ve bir ekonomide kaynaklar harcamalarý karþýlayamýyorsa, dýp tasarruflarýn kullanýlması veya d borçlanma kaçýnılmazdýr.

Türkiye'nin de 2001 yýlýndan bu yana dýp borçlarýndaki artýpýn arkasýndaki temel neden, harcamalarýnýn kaynaklarýný aþmasý tasarruf açýdý olupmasýdýr. Türkiye bu nedenle tasarruf açýdýný kapatmak için dýp tasarruflarý kullanmakta ve dýp borçlarý da

Türkiye'nin dýp borçlanmasýnýn yavaþlamasý veya azalmasý, iç tasarruflarýný artýrmasýna bađlýdýr. Ýç tasarruflar artýrmadan yavaþlatmanm veya azaltmanýn yolu bulunmamaktadır. Türkiye'de 2001 sonrasýnda uygulanan politikalar ile iç tasarruflarda yapýlan geliþmeler apađýda ayrýntýlý olarak deđerlendirilmektedir.

II. Ekonominin genel dengesi ve iç tasarruflarda geliþmeler

Ekonominin genel dengesi; bir ekonomide özel ve kamu kesimlinin kaynaklar nasýl paylaþtýđýný, dýp kaynak kullanýmýný, kamu tüketim ve tasarruflar arasýnda nasýl dađýldýđýný ve yatýrýmlara ayrýlan kaynaklar sonucunda ekonominin temel tasarruf fazlasý veya açýdýný göstermektedir. Ekonominin genel denge tablosu, 2000 yýlý sonrasýnda genel dengede görülen çok önemli deđiþim ortaya koymakta ve ekonominin temel sorunu haline gelen tasarruf açýdýný göstermektedir.

Buna göre, 2001 yýlý ekonomik krizi sonrasýndan bu yana ekonominin genel dengesinde olup ana deđiþimler ve ortaya çýkan sonuçlar ve öncelikli sorunlar þunlardýr:

1. Toplam kaynaklarýn harcanabilir gelir olarak kamu ile özel kesim arasmda paylaþýmýnda dramatik bir deđiþim yapýlmaktadır. 2001 yýlýnda kamunun harcanabilir gelir (toplam kaynaklar) içindeki payý yüzde 3.6 iken 2006 yýlýnda pay yüzde 17.6'ya kadar çýkmýptýr. Özel kesimin toplam harcanabilir gelirinin toplam kaynaklar içindeki payý ise yüzde 96.4'den yüzde 82.4'e kadar inmiþtir.

2001 yýlýndan bu yana özel sektöre dayalı hýzly bir ekonomik büyüme yapýlýrken özel sektörün harcanabilir gelir içindeki payý azalmaktadır. Özel kesime dayalı hýzly büyüme sađlanýrken özel kesimin harcanabilir gelir içindeki payýnýn gerilemesindeki temel neden, kamunun uyguladýđý maliye politikalarý ile özel kesimden daha çok kaynađýn kamu kesimine aktarýlmasýdýr. Böylece ekonomi hýzly büyümesine ve özel sektöre dayalı büyümesine rađmen özel kesim bu büyümeyi hissetmemekte, çünkü büyüme kaynaklar kamu kesimine aktarýlmaktadır.

2. Kamu kesimi 2001 yýlýndan bu yana uyguladýđý mali disiplin ve yapýsal reformlarda sađladýđý sýnýrlý iyileþmeler ile birlikte tasarruflarýný veya ekonominin genel dengesi içindeki kamu tasarruf yatýrým açýdýný hýzla kapatmýptýr.

a) Kamu harcanabilir gelirinin payý 2001 yýlýnda yüzde 3.6 iken 2006 yýlýnda yüzde 17.6'ya çýkmýptýr.

b) Kamu tüketiminin toplam kaynaklar içindeki payý ise hemen hemen deđiþmemiþ ve 2001 yýlýnda yüzde 12.5 olan pay 2006 yýlýnda da yüzde 12.4 olarak gerçektelemiştir. Kamu gelirlerindeki çok hýzly artýþa karþýn tüketimini geniþletmemiþ ve önemli mali disiplin sađlamýptýr. Ancak kamu tüketim harcamalarýnýn azaltýlması konusunda da yeterli iyileþme (yapýsal reformlar) sađlanmamıştır.

c) Kamunun harcanabilir gelirlerindeki hýzly artýþ ve kamu tüketim harcamalarýnýn hemen ayný kalması ile birlikte kamu tasarruflarý hýzla azalmýptýr. 2001 yýlýnda toplam kaynaklar içinde yüzde 8.9'a kadar çýkan kamu tasarruf açýdý 2005'te fazlaya dönüþmüþtür. Bu fazla yüzde 5.3 olmuştur. Kamunun tasarruf fazlasý vermesinde faiz oranlarýndaki hýzly gerileme ve faiz harcamalarýnýn azalması

büyük katkı sağlamıştır.

d) Kamu yatırımlarının toplam kaynaklar içindeki payı da kamu gelirlerindeki hızlı artışa rağmen korunmuş ve 2001 yılında olan payı 2006 yılında yüzde 4.9 olmuştur.

e) Kamu 2001 yılından bu yana önemli bir mali disiplin sağlamıştır. Nihai olarak 2001 yılında toplam kaynaklar içinde yüzde oranında tasarruf yatırım açığı verilirken veya bu oranda kamunun toplam tasarruf açığı olupurken, bu oran 2006 yılında kapı yüzde 0.4 oranında ilk kez fazla verilmiştir.

f) Kamunun ekonomik genel denge içinde ulaştığı bu oranlar ekonomide yaşanan kamu açıkları ve onun yol açtığı enflasyon kaynak ihtiyacı ve dýp kaynak (borçlanma) ihtiyacına son verirken, bu kez kamunun kaynaklarına el koyduğu özel kesimin dengeleri bozulmuştur.

3. Özel kesim, kamu kesiminin 2001 sonrası yürüttüğü mali politikalar sonrasında toplam harcanabilir kaynaklar için den giderek daha az pay alır hale gelmiştir.

a) Özel kesimin harcanabilir gelirler veya toplam kaynaklar içindeki payı, 2001 yılında yüzde 96.4 iken 2006 yılında yüzde 82. kadar gerilemiştir.

b) Özel kesimin toplam harcanabilir gelirler içindeki payı hızlı ve dramatik şekilde gerilerken, özel kesim tüketim harcamalarının payı hemen hiç değişmemiştir. Özel kesim tüketim eğilimi ve alıkanlıkları devam etmektedir. 2001 yılında yüzde 71.8 olan özel tüketim harcamaları payı izleyen yıllarda sınırlı ölçüde gerilemiş ancak 2006 yılında yeniden yüzde 71.1 olmuştur.

c) Özel kesimin harcanabilir gelirler içindeki payında hızlı azalma, buna karşın toplam tüketim payını deşirtmemesi ekonomik önemli sorunu haline gelen özel tasarrufların azalması ve ekonomi için yeterli olmaktan çıkması sonucunu doğurmaktadır.

d) Nitekim özel kesimin toplam kaynaklar içindeki tasarruf payı yüzde 24.6 iken bu pay 2006 yılında yüzde 11.3'e kadar inmiştir. Özel kesim tasarrufları beş yıl içinde çökmüştür.

e) Özel kesimin yatırım harcamaları

da hızlı genişlemektedir. Harcanabilir gelirler içindeki payının hızla gerilemesine karşın özel sektörün yatırım harcamalarının kaynaklar içindeki payı artmaktadır. Özel kesim yatırımlarının toplam kaynaklar içindeki payı artmaktadır. Özel kesim yatırım toplam kaynaklar içindeki payı 2000 yılında yüzde 17.7 iken 2001 krizi ile birlikte yüzde 11.4'e gerilemiş izleyen yıllarda sürekli olarak 2004 yılında yüzde 22.3 ve 2006 yılında yüzde 19.9 olmuştur.

f) Özel kesim 2001 yılında önemli ölçüde tasarruf yatırım fazlası verirken 2004 yılından itibaren tasarruf açığı vermeye başlanı yılında özel kesimin tasarruf yatırım fazlasının toplam kaynaklar içindeki payı yüzde 13.2 iken ilk kez 2004 yılında yüzde 0.7 oranında açık vermiş ve özel kesimin tasarruf yatırım açığının toplam kaynaklar içindeki payı yüzde 8.6'ya çıkmıştır.

III. Özel kesim tasarruf açığı ve sonuçları: Dýp borçlarda artış

1. Özel kesim tasarruf fazlası beş yıl içinde hızla tasarruf açığına dönüşmüştür.

2. Özel kesimin tasarruf açığı vermesi ve bu açığın genişlemesi ile birlikte cari işlemler açığı da hızla artmaya başlamıştır.

3. Türkiye ekonomisinin dýp kaynak kullanımını hızla artmaktadır. Dýp kaynak kullanımını daha önce kamu kesimi açıkları veya tasarruf açıklarının kapatılması için kullanılırken bu kez dýp kaynaklar özel sektörün açıklarının veya özel kesim tasarruf açıklarının kullanılır hale gelmiştir.

4. Dýp kaynaklar daha önce kamu kesiminin finansman ihtiyacını karşılarken, yeni dönemde özel kesimin tüketim ve yatırım harcamalarının finanse etmektedir.

5. Özel kesimin kullanılabilir gelirlerinin toplam kaynaklar içindeki payı hızla azalırken tüketim harcamalarının aynı kalması ve yatırım harcamalarının hızla genişlemesi tasarruf açığının ortaya çıkarmaktadır. Cari işlemler açığına da yol açan bu eğilim kaynaklar ile daha çok yeni kapasite yaratacak özel sektör yatırımlarının finanse edildiği görülmektedir.

6. Kamu kesimi açıklarını da finanse eden ve dýp kaynak kullanımına sınırlı ihtiyaç yaratan özel sektör tasarruf kapasitesinde gerileme, ekonominin 2001 yılından bu yana neredeyse 2 kat büyüdüğü bir ortamda ortaya çıkmaktadır. Gelirin bir fonksiyonu tasarruflardaki bu gerileme tüketim ve yatırımların gelir elastikiyetinin daha fazla olması ile ve özel kesimin yarattığı ilave büyü-

veya gelirden kamunun daha fazla pay alması ile açıklanabilmektedir.

7. Kamu kesimi borçlanma ihtiyacının azalması ve 2006 yılında sınırlanması ve bu nedenle özel sektör tasarruflarına olan ihtiyaç da azalması özel sektör tasarruflarının gerilemesine yol açmaktadır. Özel kesim giderek daha az oranda ve daha düşük faizli kredilere yatırımlarını yaparak tasarruf etmektedir. Bir başka deyişle kamu ilave borçlanmasını azalttıkça kendisine borç veren özel kesimin bu amaçla yaptığı tasarrufları da azaltmakta ve bu tasarruflar yeniden farklı tasarruf araçları yerine tüketime ve yatırımlara yönlendirilmektedir.

8. Özel kesime dayalı ekonomik büyüme modeli içinde hızlı büyüme için, özel sektör yatırımlarına ihtiyaç duyulduğundan özel kesime dayalı olarak cari işlemler açığı artmaktadır. Özel kesim de bu açıkları dış tasarrufları kullanarak yani dış borçlanma ile kapatmaktadır.

9. Nitekim ekonominin genel dengesinde kamu ve özel kesim tasarruflarındaki bu dramatik değişim Türkiye'nin dış borçlanmasına da yansımaktadır. Türkiye'nin dış borçları artarken dış borçlar içinde artan tasarruf açığı vermeyen kamunun azalmakta, borçları mutlak olarak aynı kalmakta, buna karşın özel kesimin borçları mutlak olarak ve pay olarak hızla artmaktadır.

Türkiye'nin dış borçlarına ilişkin tabloda toplam kamu ve özel kesimin borçlarındaki gelişmeler ekonominin genel dengesi içinde kamu ve özel kesimindeki gelişmeleri de yansıtır niteliktedir. Kamu kesiminin ilave borçlanma ihtiyacının kesilmesi ile birlikte iç borçlarda artış dururken dış borçlarda özel kesim kaynaklı hızlı bir artış yaşanmaktadır. Dış borçlanmadaki artış ve dış kaynaklarında ilave döviz arzı yaratmakta ve bu da YTL'nin değerini etkilemektedir.

10. Türkiye, 2001 yılı krizine yüksek

kamu açıkları ve dış açık ile yakalanmıştır. 2006 yılı sonunda ise ekonomi bu kez yüksek özel kesim tasarruf açığı ve dış açık karşılıklı ve kamu kesiminin de yeniden açık vermeye başlaması ile üçlü açık ekonomiyi daha dengeli hale getirecektir.

Kamu kesimi tasarruf açığının harcamalarının kısarak değil daha çok özel kesimden çektiği kaynaklar ile kapatıldığı için bu kez özel kesime dayalı olarak tasarruf açığı yurtdışı tasarrufların kullanımını yine zorunlu kılmaktadır. Türkiye ekonomisi özel sektöre dayalı büyüme kaynaklarına daha bağımlı hale gelmektedir.

IV. Sorunun çözümü: İç tasarruflara dayalı büyüme modeli

Türkiye demografik yapısı, sosyal ihtiyaçları ve potansiyeli ile önümüzdeki yıllarda yine hızlı ve sürdürülebilir büyüme ihtiyacı karşılıklı ve ekonomik büyümede yavaşlama seçeneğine çok da sahip değildir.

Bu nedenle Türkiye için sorunun çözümü, iç tasarruflara ve dış talebe dayalı yeni bir ekonomik büyüme modeli tasarlanması ve uygulanmasıdır. Bu yeni büyüme modelinin ana unsurları ve politikaları bir başka çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu amaçla sadece şu söylenmelidir ki TL'nin değer kaybı veya döviz kurlarının artması yeni modelin bir parçası veya politika aracı değildir.